

[in nuce]

*Colecția de față adună
fragmente „veșnic verzi”
din cultura umanității,
împletind discursuri din artă,
literatură, științe sociale și
religie care constituie, dincolo de
renumele auctorial și de valoarea
pentru fiecare domeniu în parte,
pilde ale înțelepciunii
tuturor vremurilor.*

Max Weber (1864-1920) este, alături de Durkheim și Marx, unul dintre fondatorii sociologiei moderne, dar importanța

operei sale depășește cu mult câmpul acestei discipline. A fost deopotrivă un cercetător strălucit al religiei, a oferit o explicație non-marxistă asupra originii capitalismului și erudite analize istorice ale fenomenelor politice occidentale.

Eseul de față face parte din *Economie și societate*, lucrare considerată una dintre cele mai importante scrieri ale secolului XX.

*max
weber
oraşul*

WIRTSCHAFT UND GESELLSCHAFT; DER STADT

Max Weber

ORAȘUL

Max Weber

Copyright © 2013 Editura ALL

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României WEBER, MAX

Orașul / Max Weber; trad.: Dana Verescu. – București:

Editura ALL, 2013

ISBN 978-606-587-132-8

I. Verescu, Dana (trad.)

316.334.56

Toate drepturile rezervate Editurii ALL.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată

fără permisiunea scrisă a Editurii ALL.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside

Romania, without the written permission of ALL,

is strictly prohibited.

Copyright © 2013 by ALL.

Editura ALL: Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – București

Tel.: 021 402 26 00

Fax: 021 402 26 10

Distribuție: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi: comenzi@all.ro

www.all.ro

Traducere: Dana Verescu

Redactare: Iulian Curuia

Tehnoredactare: Liviu Stoica

Corectură: Elena Georgescu

Design copertă: Alexandru Novac

1922

*în memoria mamei mele,
Helene Weber (născută Fallenstein)
1844-1919*

1. CONCEPTUL ȘI CATEGORIILE DE ORAȘ

Natura economică a „orașului”; înființarea pieței. Trei tipuri: „oraș de consum” și „oraș de producție”; „orașul comercial”. Relația orașului cu agricultura. „Economia urbană” ca treaptă de dezvoltare economică. Conceptul politico-administrativ de oraș. Fortăreață și garnizoană. Orașul ca fuziune între fortăreață și piață. Caracterul asociativ al „comunității” și calificativul corporativ de „cetățean” în Occident. Erorile ambelor concepte în Orient.

Se poate încerca în diferite moduri definirea conceptului de „oraș”. Toate aceste moduri au în comun un singur lucru: orașul este, în fiecare caz, o așezare (cel puțin relativ) închisă, o localizare, nu una sau mai multe locuințe amplasate unele lângă altele. Dimpotrivă, în orașe (dar nu numai în ele) se obișnuiește ca toate casele să stea aproape unele de altele, astăzi chiar perete în perete. Reprezentarea obișnuită atribuie cuvântului „oraș” caracteristici pur cantitative: este o localitate mare. În sine, observația nu este imprecisă. Din punct de vedere sociologic, ea ar însemna: o localitate, adică o configurație de case amplasate aproape unele de altele, care reprezintă o așezare atât de cuprinzătoare, încât, spre deosebire de cum se întâmplă într-un singur cartier, localnicii nu se pot cunoaște personal. În acest caz, doar localitățile destul de mari s-ar putea califica drept orașe și depinde de condițiile speciale ale diverselor culturi să stabilească ordinul de mărime de la care începe să

se impună această caracteristică. Sunt localități care în trecut aveau caracterul legal de orașe, dar la care această trăsătură nu se întâlnea întotdeauna. În Rusia de astăzi există „sate” care, deși au multe mii de locuitori, sunt mult mai mari decât anumite „orașe” vechi (de exemplu, cele din regiunea poloneză din Estul Germaniei), care au doar câteva sute de locuitori. De una singură, mărimea nu este hotărâtoare. Dacă se încearcă definirea orașului în mod pur economic, atunci el ar fi o așezare ai cărei locuitori trăiesc, în cea mai mare parte, nu din agricultură, ci din comerț sau asociații meșteșugărești. Dar nu ar fi potrivit ca toate localitățile de acest fel să fie numite „orașe”, pentru că asta ar include în concept și acele tipuri de așezări ale unor grupuri înrudite care practică o singură meserie, moștenită practic din generație în generație, cum sunt „satele meșteșugărești” din Asia și Rusia. O caracteristică suplimentară ar trebui să fie, poate, cea a unei anumite „diversități” a meseriilor practicate. Dar nici aceasta în sine nu pare potrivită pentru a forma, de una singură, o trăsătură decisivă. În principiu, această diversitate poate fi obținută în două moduri. Și anume: a) prin prezența unei curți princiare ca punct central, pentru ale cărei necesități economice sau politice e nevoie de o specializare a producției și de un schimb comercial de bunuri; dar un *oikos* princiar, indiferent de mărime, care dispune de o așezare de artizani și mici comercianți care plătesc tribut și prestează anumite servicii, nu poate fi numit în mod normal „oraș”, deși din punct de vedere istoric o foarte mare parte dintre orașele cele mai importante s-au format din astfel de așezări, iar producția pentru

o curte princiară a rămas, pentru multe dintre ele („orașele princiare“), o sursă de venit extrem de importantă, deseori singura sursă de venit a localnicilor; b) altă caracteristică ce trebuie adăugată pentru a putea vorbi despre „oraș“ este următoarea: existența unui schimb de bunuri nu doar ocazional, ci care are loc regulat în interiorul așezării, un schimb care constituie o componentă esențială a vieții și a satisfacerii nevoilor localnicilor; cu alte cuvinte, o piață. Însă nu orice „piață“ transformă locul în care se află într-un „oraș“. Târgurile periodice și cele anuale, la care se adunau, în anumite zile, comercianți veniți din alte părți pentru a-și prezenta mărfurile unii altora sau consumatorilor, aveau loc deseori în locurile pe care le numim „sate“. Vorbim despre „oraș“ în sens economic abia acolo unde populația locală își satisface o parte economică esențială a necesităților zilnice în piața locală, și doar dacă o mare parte din bunurile cumpărate aici sunt produse sau achiziționate de populația locală sau de cea din împrejurimi cu scopul strict de a fi vândute în acea piață. În sensul folosit aici, orice oraș este „loc de piață“, adică are o piață locală care reprezintă centrul economic al așezării, unde, ca urmare a unei specializări economice a producției, atât populația care nu trăiește în oraș, cât și orășenii înșiși își pot acoperi necesitățile de bunuri artisanale sau articole de comerț și unde, desigur, orășenii înșiși schimbă între ei și cu alții produse, acoperindu-și astfel necesitățile de consum. La origini, era perfect normal ca orașul, care apare ca o așezare diferită de sat, să fie atât sediu princiar cât și loc de piață, îmbinând centrele economice ale ambelor – *oikos* și piață –, și se întâmpla frecvent ca,

pe lângă piața locală care se ținea regulat, să se organizeze și târguri pentru comercianți străini. Dar orașul (în sensul folosit aici) este o așezare cu piață.

Existența pieței se bazează adesea pe o concesiune și pe garanții de protecție din partea prințului sau domnitorului. În primul rând, acesta are interesul să mențină aprovizionarea periodică cu bunuri străine și produse meșteșugărești, precum și taxele vamale, taxele de protecție și taxele procesuale (de pe urma proceselor pe care piața le aduce cu sine). În al doilea rând, poate spera la înființarea locală a unor întreprinderi și activități comerciale care pot fi impozitate. Imediat ce o așezare apare în jurul pieței, poate spera și la chiriile pe care le prilejuiește – șanse care pentru el au o semnificație cu atât mai mare cu cât este vorba despre venituri bănești, care-i sporesc averea în metale nobile. Se poate întâmpla ca unui oraș să-i lipsească sprijinul, chiar și spațial, oferit de un sediu princiar sau de un domnitor. El poate să ia naștere, ca așezare de piață, la o intersecție a drumurilor comerciale, pe baza unei concesiuni acordate de un prinț sau domnitor care nu locuiește acolo sau pe baza unei cedări de drepturi a părților interesate. Se mai putea și ca unui întreprinzător să i se acorde o concesiune pentru înființarea unei piețe pe care se obliga să o colonizeze, așa cum se întâmpla des în Evul Mediu, în special în regiunile orășenești din estul, nordul și centrul Europei, și cum s-a întâmplat, de altfel, chiar dacă nu foarte frecvent, în întreaga istorie și peste tot în lume. Orașul putea să ia naștere chiar și fără sprijinul curților regale sau concesiunilor princiare, și anume prin asocierea intrușilor străini, a celor care au purtat războaie pe mare sau

a coloniștilor comerciali sau, în sfârșit, putea lua naștere și datorită grupurilor autohtone interesate să fie mediatori comerciali; în Antichitatea timpurie și ocazional în Evul Mediu timpuriu acest lucru se întâlnește frecvent pe coastele Mediteranei. Un astfel de oraș putea fi exclusiv un loc pentru piață. Totuși, uniunea unor gospodării patrimoniale princiare, pe de o parte, și a unei piețe, pe de altă parte, era situația cel mai des întâlnită. Gospodăria princiară ca punct de sprijin al orașului își putea acoperi necesitățile fie prin economia naturală, prin munca sau serviciile și schimburile în natură ale meșteșugarilor sau comercianților locali care depindeau de curte, fie prin aprovizionarea într-o mai mică sau mai mare măsură, din schimburi realizate pe piața orășenească, piață pentru care reprezenta cel mai important client. Cu cât erau mai pronunțate schimburile din urmă, cu atât piața devenea un aspect mai semnificativ al orașului. Acesta înceta să fie o simplă anexă, o simplă așezare de piață aflată lângă un *oikos*, devenind astfel, în ciuda faptului că se sprijinea pe marile gospodării, un oraș-piață. De regulă, expansiunea primelor orașe princiare și creșterea importanței lor economice a mers mână în mână cu o orientare spre piață înțeleasă acum ca loc al satisfacerii necesităților gospodăriilor princiare și ale altor mari gospodării orășenești legate de acestea (curți ale vasalilor sau ale înalților funcționari).

Orașul princiar, adică orașul ai cărui locuitori depind, direct sau indirect, de puterea de cumpărare a gospodăriilor princiare și a celorlalte case mari, este apropiat tipologic de orașele în care puterea de

cumpărare a altor consumatori mari, cum sunt rentierii, determină puterea de cumpărare a producătorilor și comercianților locali. Însă acești mari consumatori pot fi de diferite tipuri, în funcție de genul și originea veniturilor. Ei pot fi 1. oficiali, cu venituri legale sau ilegale, sau 2. moșieri sau oameni politici, care cheltuiesc acolo rente din afara orașului sau alte venituri, condiționate politic. În ambele cazuri, orașul acesta este foarte apropiat de tipul de oraș princiar: el se bazează pe veniturile patrimoniale și politice ca bază a puterii de cumpărare a marilor consumatori (de exemplu, pentru orașul funcționarilor, Beijing, pentru orașul rentierilor, Moscova, înaintea abolirii iobăgiei). Din aceste cazuri trebuie deosebit tipul aparent similar în care rentele orășenești se strâng în mâna unei aristocrații urbane, care monopolizează traficul cu terenuri din oraș, terenuri care își au, la rândul lor, sursa indirectă de valoare tocmai în producția și comerțul orășenesc. Acest tip de oraș a fost răspândit în toate timpurile, în special în Antichitate, din perioada timpurie până în Bizanț, și de asemenea în Evul Mediu. În acest caz, orașul este, din punct de vedere economic, nu un oraș de rentieri, ci un oraș al producătorilor sau comercianților, iar rentele sunt un tribut cerut de proprietarii de terenuri populației active economic. Separarea conceptuală a acestui caz de cel în care venitul orășenesc nu provine din tribut, ci din rentele din afara orașului, nu ne poate împiedica să observăm faptul că în realitate ambele situații se întrepătrund frecvent în trecut. Sau marii consumatori pot fi rentieri, care cheltuiesc venituri de afaceri, astăzi conștând mai ales în dobânzi pe obligațiuni, tantieme

sau dividende din acțiuni; puterea lor de cumpărare se bazează, deci, pe surse de venit fundamentate, în principal într-o economie monetară capitalistă (exemplu: Arnhem). Sau se bazează pe pensii de stat sau alte rente de stat (un fel de „Pensionopolis“, precum Wiesbaden). În toate aceste cazuri și în altele asemănătoare orașul este, mai mult sau mai puțin, un oraș *de consumatori*. Căci rezidența acestor mari consumatori de diferite tipuri în oraș este hotărâtoare pentru veniturile economice ale producătorilor și comercianților locali.

Sau, cazul opus: orașul poate fi unul *de producători*; creșterea populației sale și puterea de cumpărare a acesteia se bazează așadar, ca în Essen sau Bochum, pe faptul că în oraș se află fabrici, manufacturi sau alte industrii artisanale care aprovizionează și regiuni externe; acesta este tipul modern. Cel în care iau naștere întreprinderi meșteșugărești, ale căror mărfuri sunt trimise în afară, este de tip asiatic, antic sau medieval. Marii consumatori ai pieței locale sunt întreprinzătorii, dacă sunt rezidenți – și nu sunt întotdeauna –, iar consumatorii de masă sunt muncitorii, meșteșugarii și, parțial, comercianții și rentierii susținuți indirect de marii consumatori. Orașului de comercianți și celui de producători li se opune orașul consumatorilor, un oraș în care puterea de cumpărare a marilor săi consumatori se bazează pe faptul că vând cu amănuntul, pentru profit, produse străine pe piața locală (precum croitorii de haine din Evul Mediu), că vând pe piața externă mărfuri autohtone sau mărfuri obținute de producătorii autohtoni (ca în cazul scrumbiilor din Hansa) sau pe faptul că obțin produse străine și le comercializează,

fie că au stocuri locale sau nu, în afară (orașe de comerț intermediar). Cel mai adesea, toate aceste activități sunt combinate: contractele *commenda* și *societas maris* din țările mediteraneene prevedeau, în mare parte, că un *tractator* (comerciant călător), cu capitalul comandat lui în întregime sau în parte de către un capitalist rezident, ducea pe piețele Levantului produse autohtone sau cumpărate de pe piețele autohtone – de cele mai multe ori călătorea încărcat. El le vindea acolo și cu câștigurile obținute cumpăra mărfuri orientale pe care le aducea din nou pe piața autohtonă. Câștigurile astfel obținute erau împărțite, conform contractului încheiat, între tractator și capitalist. Puterea de cumpărare și cea de impozitare a orașului comercial se bazează, ca și în cazul orașului producătorilor și spre deosebire de orașul consumatorilor, pe întreprinderile economice locale. Veniturile din expediție și transport și oportunitățile altor întreprinderi mari și mici depind de cele ale comercianților. Totuși, activitatea economică a acestor întreprinderi nu este în întregime destinată vânzării cu amănuntul pe piața locală; o bună parte din beneficii vin de pe urma comercializării externe a produselor. Ceva asemănător se petrece atunci când un oraș modern (Londra, Paris, Berlin) devine sediul finanțatorilor naționali sau internaționali, al marilor bănci, sau când devine sediu (ca Düsseldorf) al unor mari societăți pe acțiuni și carteluri. Părți foarte mari ale câștigurilor unor întreprinderi curg, astăzi mai mult ca niciodată, în alte locuri decât în cele în care se află întreprinderile. Mai mult, părți din ce în ce mai mari ale câștigurilor nu sunt consumate de către beneficiari în metropolele unde se află

sediul de afaceri, ci în afară: în locuri de reședință, în vilegiaturi în străinătate, în hoteluri internaționale ș.a.m.d. În paralel, iau naștere și acele *city* sau cartiere care sunt formate aproape numai din clădiri de afaceri. Nu avem intenția de a prelungi distincțiile și cazuistica, așa cum ar cere o teorie pur economică a orașelor. Nici nu mai trebuie spus că orașele reale reprezintă aproape întotdeauna tipuri mixte, și de aceea nu pot fi clasificate decât după componentele lor economice predominante.

Relația orașelor cu agricultura nu a fost lipsită de ambiguitate. Au existat și există „orașe agrare“, adică localități care, ca centre de piață și sedii ale unui schimb comercial tipic urban, se deosebesc foarte mult de media satelor, dar în care un mare număr de cetățeni își acoperă nevoia de alimente din producția proprie și reușesc să producă chiar și pentru vânzare. Cu cât un oraș este mai mare, este firesc ca locuitorii lui să nu mai poată dispune de terenuri suficiente pentru a-și satisface, prin producție, nevoia de alimente; și nici nu mai dispune de pășuni și drepturi forestiere, așa cum se întâmplă într-un „sat“. De exemplu, celui mai mare oraș german al Evului Mediu, Köln, i-a lipsit încă de la bun început „pământul comunal“, care nu lipsea pe atunci niciunui sat normal. Alte orașe medievale germane și străine aveau, cel puțin, numeroase pășuni și terenuri împădurite care stăteau la dispoziția cetățenilor. Iar terenurile arabile foarte mari, care aparțineau municipalității orașului, se întâlneau frecvent în trecut, cu cât coborâm mai mult înspre sud sau înapoi spre Antichitate.

Dacă astăzi îl vedem pe „orășeanul“ tipic ca pe un om care nu-și acoperă necesarul de hrană prin cultivarea propriului ogor, pentru majoritatea orașelor tipice (*poleis*) din Antichitate era valabil exact contrariul. Vom vedea că cetățeanul din Antichitate, spre deosebire de cel medieval, era caracterizat pe bună dreptate astfel: el deținea, numindu-l „al său“, un *kleros* sau *fundus* (în Israel: *chelek*), un ogor care îi asigura hrana. Cetățeanul din Antichitate era un „cetățean țăran“.

Marile proprietăți agricole se aflau în mâna asociațiilor comerciale de la orașe, atât în Evul Mediu – acest lucru era mai frecvent în sudul Europei decât în nord – cât și în Antichitate. Atât în orașele-stat medievale, cât și în cele antice, proprietățile agrare, adesea de mărimi exorbitante, erau dispersate, fie că se aflau în proprietatea autorităților municipale ale marilor orașe, fiind astfel sub control politic, fie că se aflau în proprietatea cetățenilor de vază ai orașului. Exemple în acest sens sunt domnia chersonезică a lui Miltiade sau proprietățile politice și administrative ale familiilor nobiliare medievale, ca cele pe care le aveau genovezii Grimaldi în Provence și peste mări. Aceste proprietăți externe și drepturi senioriale ale unor cetățeni individuali nu erau, de regulă, obiectul politicii economice citadine ca atare, deși o relație mixtă de proprietate lua naștere pretutindeni acolo unde orașul garanta proprietatea indivizilor, mai ales când aceștia făceau parte din nobilimea urbană și obținuseră acele proprietăți cu ajutorul indirect al acesteia. La rândul lor, grupurile conducătoare se bucurau de uzufructul economic și politic al unor asemenea proprietăți – lucru foarte frecvent în trecut.

Tipul de relație al orașului, ca agent al industriei și comerțului, cu zona rurală, ca furnizor de hrană, formează doar o parte a unui complex de fenomene care au fost numite „economia orașului”; ca etapă economică specială, aceasta a fost opusă „economiei domestice” și „economiei naționale” (sau unei multitudini de etape similare). Însă acest concept reunește reguli ale economiei politice și categorii pur economice. Motivul stă în aceea că simplul fapt că industria și comercianții sunt așezați laolaltă și că piața satisface necesitățile zilnice într-o manieră consecventă nu e suficient să epuizeze conceptul de „oraș”. Fie că aceste așezări izolate se diferențiază de zonele rurale numai prin măsura în care se aprovizionează singure cu bunuri agricole sau numai prin faptul că producția agricolă pare să fie în relație cu unele câștiguri non-agricole (ceea ce nu este același lucru), fie că singura diferență este prezența pieței – în toate aceste cazuri vom vorbi despre localități industriale și comerciale sau despre mici „târguri”, dar nu despre „orașe”. Faptul că orașul nu este numai o adunare de locuințe, ci și o uniune economică, cu propriile sale terenuri și cu un buget de venituri și cheltuieli, iarăși nu îl deosebește de sat, care cunoaște aceleași schimburi, oricât ar fi de mare diferența calitativă. În fine, orașul n-a fost singurul tip de așezare din trecut care să corespundă unei uniuni economice, sau unei uniuni care reglementează economia. Căci și satul cunoaște reglementarea culturilor agricole, a pășunilor, interdicția de a exporta lemn și paie și alte reguli economice: o politică economică a uniunii ca atare, așadar. Ce diferenția orașele din trecut de restul așezărilor nu era existența reglementării *per se*,

ci tipul ei, dat de lucrurile care cădeau sub normele politicii economice a uniunii și de raza de acțiune a acestor norme. Majoritatea măsurilor acestei „politici economice a orașului“ luau în calcul faptul că, în condițiile de circulație din trecut, mai toate orașele continentale – căci același lucru nu era valabil pentru orașele maritime, după cum o dovedește politica cerealelor din Roma și Atena – depindeau, pentru aprovizionare, de agricultura din zonele imediat învecinate. Acestea, la rândul lor, reprezentau zona firească pentru vânzarea produselor meșteșugarilor urbani; piața era astfel, dacă nu singurul, măcar cel mai des întâlnit spațiu dedicat schimburilor comerciale, în special celor cu alimente. Mai departe, politica economică urbană lua în calcul că cea mai mare parte din producția industrială se desfășura cu tehnologii meșteșugărești, organizate în mici întreprinderi specializate, fără capital sau cu capital mic, care dispuneau de un număr redus de calfe școlite pe o perioadă lungă. Producția lua, în terminologie economică, forma unei munci salariate sau pe cea a unei munci la comandă, așa cum și produsele vânzătorilor cu amănuntul locali erau, în mare măsură, realizate la comandă. Așa-numita „politică economică a orașului“ se caracteriza, în principal, prin faptul că încerca să fixeze prin norme economice condițiile naturale ale economiei urbane, în interesul asigurării consecvenței și prețului mic al alimentelor și pentru a stabiliza șansele de câștig ale meșteșugarilor și comercianților. Dar, așa cum vom vedea, politica economică citadină nu a făcut din această normare economică singurul său obiect, și nici nu a existat dintotdeauna în locurile

în care a apărut. Nu s-a dezvoltat pe deplin decât în anumite epoci, sub autoritatea politică a breslelor, și nu se poate demonstra că e o etapă tranzitivă în dezvoltarea tuturor orașelor. În orice caz, această politică economică nu reprezintă o etapă economică a tuturor orașelor. Cu schimburile sale între producătorii agrari și cei ne-agrari și între comercianții locali (schimburi bazate pe relații clientelare și pe micile întreprinderi specializate, dar lipsite de capital), piața urbană locală (ca economie de schimb) reprezintă antiteza economiei interne a *oikos*-ului. Aceasta din urmă e susținută de sarcini alocate sistematic și de alimentarea cu bunuri prin intermediul unor unități specializate de producție, dependente de activitățile curții princiare. Reglarea raporturilor de schimb și de producție din oraș reprezintă antiteza coordonării activităților economice ale *oikos*-ului.

Din simplul fapt că în aceste considerații a trebuit să vorbim despre o „politică economică urbană“, despre o „regiune urbană“ și o „autoritate urbană“ reiese că însuși conceptul de „oraș“ poate și trebuie să fie examinat în termenii unei alte serii de concepte decât în cei ai categoriilor economice discutate până acum, și anume în cei ai unor categorii politice. Agentul politicii economice a orașului poate fi și un domnitor, în a cărui regiune de domnie intră orașul cu locuitorii săi. În acest caz, politica economică a orașului, acolo unde există, va fi impusă orașului și locuitorilor și nu stabilită de către aceștia. Dar nu trebuie să se întâmple astfel, și, chiar dacă se întâmplă, orașul rămâne într-o oarecare măsură o uniune

autonomă, o „comunitate“ cu instituții administrative și politice speciale.

În orice caz, conceptul economic de oraș discutat până acum trebuie diferențiat foarte clar de cel politico-administrativ. Doar în cel din urmă sens, orașului îi poate fi asociat un teritoriu urban special. În sens politico-administrativ, o localitate poate trece drept oraș, chiar dacă economic nu poate avea această pretenție. În Evul Mediu existau „orașe“ în sens legal ai căror locuitori trăiau în proporție de 9/10 sau mai mult din agricultura proprie; aceasta era o proporție mult mai mare decât am fi putut găsi în locurile numite „sate“. Linia de departajare între un astfel de „oraș agrar“ și orașele consumatorilor, producătorilor sau comercianților este, desigur, fluidă. Numai că în orice așezare considerată „oraș“ și care se deosebește administrativ de sat un aspect este, de regulă, foarte diferit de cel întâlnit la sate: tipul de normare a proprietății funciare. Din punct de vedere economic, acest lucru se datorează bazei specifice a rentabilității proprietății urbane, proprietatea asupra caselor, terenul din jur fiind doar o anexă. Din punct de vedere administrativ însă, poziția aparte a proprietății de la oraș depinde mai ales de diferitele metode de impozitare; în același timp, depinde și de o caracteristică hotărâtoare pentru conceptul politico-administrativ de oraș, care nu mai poate face obiectul unei analize pur economice; de faptul că orașul, în Antichitate și în Evul Mediu, în interiorul și în afara Europei, era un tip aparte de fortăreață și de garnizoană. Această caracteristică lipsește în întregime din orașul prezentului, dar nici în trecut nu se regăsea peste tot. În